

พลวัตของรูปแบบเรือนร้านค้าในจังหวัดลำพูน

Dynamic of shophouse styles in Lamphun province

พานุพงศ์ กิติตาล¹และ ระวีวรรณ โอหารรัตน์มณี²
Panuphong Kitital¹and Rawiwan Oranratmanee²

Received: 2023-02-23

Revised: 2023-06-05

Accepted: 2023-06-28

บทคัดย่อ

การศึกษาพลวัตของรูปแบบเรือนค้าขายในจังหวัดลำพูนนั้น มีที่มาจากเมืองลำพูนมีความสำคัญในด้านการค้าขายและเป็นเมืองหัวใจหลักของพื้นที่ภาคเหนือ บทความนี้ ศึกษาลักษณะเฉพาะของรูปแบบเรือนร้านค้าในจังหวัดลำพูน เพื่ออภิปรายถึงพลวัตของรูปแบบเรือนร้านค้าในจังหวัดลำพูน โดยงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ในย่านค้าเก่าลำพูน ซึ่งสามารถสรุปได้เป็นเอกลักษณ์จำเพาะได้ 3 ประการ คือ (1) ขนาดและสัดส่วน (2) ลักษณะผังพื้นที่ว่าง (3) วัสดุการตกแต่ง จากการศึกษาเบื้องต้น ทำให้เข้าใจถึงลักษณะเฉพาะของรูปแบบเรือนร้านค้า และรับรู้ถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงของเรือนร้านค้าในประเด็น ช่วงเวลา สถานที่ และการใช้งานเบื้องต้นที่สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาต่อไปได้ เป็นข้อมูลที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ และส่งเสริมแนวทางการออกแบบร้านค้าที่มีลักษณะเฉพาะในพื้นที่จังหวัดลำพูนได้

คำสำคัญ: พลวัต รูปแบบ เรือนร้านค้า ย่านการค้า จังหวัดลำพูน

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: Panupongza_9@hotmail.com

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

Abstract

The study of the dynamics of commercial house styles in Lamphun Province is derived from the fact that Lamphun is important in terms of trade and is the heart of the northern region. This article examines the specific characteristics of shophouses in Lamphun Province. This research is a qualitative research using observations and interviews in the old commercial area of Lamphun. The finding had been summarized into 3 specific characteristics: (1) size and proportion (2) pattern of floorplan (3) materials process. From the preliminary study, it was possible to understand the pattern of shophouse and perceive the dynamics of shophouses changing in terms of time, place and function which this preliminary data can be used for further studies and promotion of conservation and the store design that is unique in the area of Lamphun province.

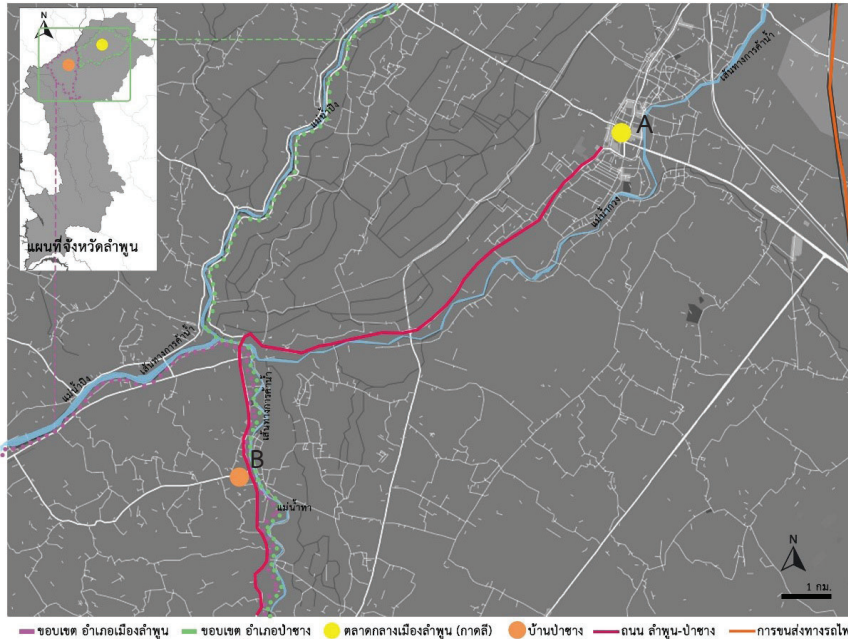
Keywords: dynamics, patterns, study shophouse, commercial districts, Lamphun province

บทนำ

ลำพูนเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐาน เพื่อการอยู่อาศัยของชุมชนโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงยุคประวัติศาสตร์ช่วงสมัยทวารวดี และรุ่งเรืองในยุคล้านนาสืบมาจนปัจจุบัน ในสมัยราชวงศ์มังราย พ.ศ. 2057 มีความเจริญจากชาวไทเมืองยองที่ตั้งถิ่นฐานและประกอบกิจการค้าขายภายในเมืองและต่างเมือง ยุคแรกมีพ่อค้าชาวจีนฮ่อ ไทใหญ่ พม่า และตองสู โดยมียุคศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าบริเวณตลาดกลางเมืองลำพูน (ดังภาพที่ 1) (Liaorungruang, 2001; Ratanaphakdi & Klinbupha, 2007)

ต่อมามีการนำสินค้าที่ส่งมาจากกรุงเทพฯ-จังหวัดพระนครศรีอยุธยาทางเมืองปากน้ำโพ (จังหวัดนครสวรรค์) ระแหง (จังหวัดตาก) ผ่านป่าซาง สบตา จังหวัดลำพูนและไปสิ้นสุดที่เชียงใหม่ ป่าซางจึงเป็นศูนย์กลางการค้าทางน้ำ การค้าจึงได้กระจายตัวไปทางแถบบ้านป่าซางมากขึ้นเกิดความเจริญอย่างต่อเนื่อง จนมาถึงในปี พ.ศ. 2495 มีการทำถนนเส้น ลำพูน-ป่าซาง บ้านป่าซางเป็นทางผ่านสู่ตัวเมืองลำพูน จึงทำให้พ่อค้าชาวจีนกระจายตัวเข้าไปค้าขายในเมืองลำพูนมากขึ้น จึงก่อให้เกิดเรือนร้านค้าในเมืองลำพูนเป็นจำนวนมาก (Liaorungruang, 2001)

ปัจจุบันสถาปัตยกรรมด้านการค้าดำรงอยู่ทั่วจากสภาพเศรษฐกิจท้องถิ่นและการท่องเที่ยว อาคารร้านค้าเก่ารูปแบบต่าง ๆ ในอดีตของลำพูน ลดน้อยลง ถูกปล่อยทรุดโทรม ผู้คนสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับกลุ่มอาคารเหล่านี้น้อยลงตามกาลเวลา อาคารหลายกรณีมีการปรับตัวตามพลวัตเพื่อให้มีรูปแบบที่ร่วมสมัยกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันมากขึ้นจึงทำให้เกิดรูปแบบอาคารในลักษณะใหม่ ทำให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเรือนร้านค้าดั้งเดิมที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะขาดหายไป แม้ภายหลังทางท้องถิ่นภาครัฐได้หันมาสนใจในประเด็นดังกล่าวมีการศึกษาเก็บข้อมูลสถาปัตยกรรมเรือนร้านค้าจำนวนหนึ่ง แต่ก็ยังไม่สามารถกำหนดความชัดเจนในด้านลักษณะเฉพาะของเรือนร้านค้าได้ การศึกษารูปแบบเรือนร้านค้าจึงเป็นส่วนสำคัญและยังสามารถนำมาถอดบทเรียน ที่นำไปสู่การอภิปรายถึงพลวัตความเปลี่ยนแปลงของเรือนร้านค้าในลำพูนได้ต่อไป (Liaorungruang, 2001; Kramrangsee & Tansukanun, 2021)

ภาพที่ 1 แผนที่ย่านการค้าลำพูน

บทความนี้ เลือกศึกษาในพื้นที่จังหวัดลำพูนบริเวณพื้นที่ย่านการค้าเก่า ได้แก่ A พื้นที่วิจัยเมืองเก่าลำพูน (ย่านการค้าเมืองเก่าลำพูน) B พื้นที่วิจัยป่าซาง (ย่านการค้าป่าซาง) ซึ่งทั้งสองย่านการค้าเก่ามีความสำคัญเกี่ยวเนื่องกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่มีการอพยพถิ่นฐานของกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ประเทศไทยบริเวณพื้นที่ที่มีประชากรหนาแน่นและกระจายตัวไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ของภาคกลางและภาคใต้จนถึงยุคการค้าระหว่างกรุงเทพฯ-เชียงใหม่โดยใช้เส้นทางกรุงเทพฯ-ผ่านป่าซาง (ลำพูน) และไปสิ้นสุดที่เชียงใหม่ ลำพูนจึงเป็นพื้นที่สำคัญต่อการค้าขายจากอดีตสู่ปัจจุบัน เกิดสิ่งปลูกสร้างที่พักอาศัยและเรือนร้านค้าเก่าและใหม่เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะบริเวณย่านการค้าเก่าลำพูนทั้งสองย่านการค้าจึงเป็นพื้นที่ที่สำคัญต่อการทำวิจัยชิ้นนี้ (Liaorungruang, 2001; Mahathanobol, 2021; Nawilaichoen, 1921) (ดังภาพที่ 2)

และเงินมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน พบรูปแบบเรือนร้านค้าในพื้นที่แถบชายฝั่งทะเลอันดามัน ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียง (จีน) (2) กลุ่มตะวันตก (โปรตุเกส) (3) ไทย และจำแนกรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบจีน รูปแบบจีนผสมตะวันตก และรูปแบบจีนผสมไทย (Rakphan & Oranratmanee, 2014)

2. พัฒนาการเรือนร้านค้า

2.1 รูปแบบเรือนร้านค้า

สถาปัตยกรรมเรือนร้านค้ามีความสอดคล้องกับพัฒนาการเรือนร้านค้าของแต่ละยุคสมัย สามารถบ่งบอกเรื่องราวพัฒนาในแต่ละยุคสมัยและถือเป็นตัวสะท้อนถึงวิถีชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม โดยการสืบค้นข้อมูลเรือนร้านค้า พบว่า ย่านกาดหลวงจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกับพื้นที่งานวิจัยอย่างมากที่สุด เพื่ออธิบายถึงข้อมูลรูปแบบเรือนร้านค้า ได้แก่ (1) เรือนแถวไม้ ชั้นเดียว (2) อาคาร สองชั้นกึ่งปูนกึ่งไม้ (3) อาคารปูน สองชั้น (4) อาคารคอนกรีตมีคาดฟ้า และ (5) อาคารตึกสมัยใหม่ (Rakphan & Oranratmanee, 2014) (ดังภาพที่ 3)

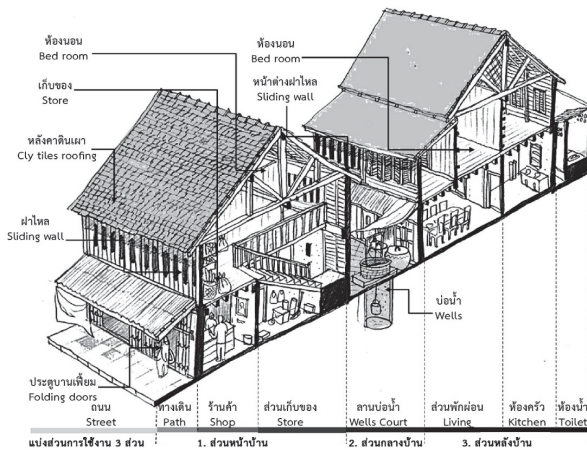
ภาพที่ 3 รูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนร้านค้าในย่านกาดหลวง
ที่มา: Rakphan & Oranratmanee (2014)

2.2 ผังพื้นเรือน ประกอบด้วย

1) ส่วนหน้าบ้าน เป็นส่วนของพื้นที่ใช้สอยสำหรับค้าขายและเก็บของ บางหลังใช้ส่วนนี้เป็นส่วนห้องนอน พื้นที่มักจะถูกใช้งานในช่วงเวลากลางวันเพื่อประกอบการค้าในเวลานั้น ส่วนของด้านหน้าของเรือนมักจะทำช่องเปิดขนาดเล็ก หรือฝาไหล เพื่อเป็นช่องแสงและสามารถทำให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก ลดปัญหาเรื่องความร้อนที่สะสมภายในเรือน เรือนลักษณะนี้ไม่นิยมทำช่องเปิดขนาดใหญ่เนื่องจากมีปัญหาเรื่องเสียงและฝุ่นและความปลอดภัยในตัว

2) ส่วนกลางบ้านเป็นส่วนของพื้นที่พักผ่อนและทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำสวนครัว เป็นระบบสาธารณสุขภาค สาธารณูปการ เป็นส่วนพื้นที่ที่ช่วยในเรื่องการระบายอากาศที่ดีให้กับตัวเรือน และมักจะพบบ่อน้ำที่ขุดไว้สำหรับดื่มใช้ของคนในบ้าน

3) ส่วนหลังบ้านเป็นส่วนของพื้นที่พักอาศัยเป็นพื้นที่ห้องนอน ห้องครัวและห้องน้ำ ซึ่งเป็นส่วนตัวมากที่สุดของเรือน อย่างไรก็ตาม เรือนบางหลัง พบว่า ใช้เป็นพื้นที่สำหรับยุงฉาง โดยส่วนมากมักมีการสร้างแนวผนังเรือนที่ขนานกับแนวถนนตามแนวฝั่งร้านค้าด้านหน้า (Rakphan & Oranratmanee, 2014) (ดังภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 แสดงรูปแบบผังพื้นและพื้นที่ใช้สอยเรือนร้านค้า
ที่มา: Rakphan & Oranratmanee (2014)

3. ย่านการค้า ร้านค้า และพลวัตการขยายพื้นที่

Panin & Jirathatsanakun (2001) ได้ศึกษาเรือนร้านค้าและตลาดในชุมชนเมืองของภาคกลาง ต่อเนื่องกับภาคตะวันตกและภาคตะวันออก กล่าวว่า จุดกำเนิดของเรือนค้าขายและตลาดพื้นถิ่นที่มีอายุการสร้างเกินกว่า 50 ปีจะเหมือนกันทุกแห่ง คือ เป็นตลาดที่ริเริ่มต้นริมน้ำ อันเป็นผลมาจากการคมนาคมขนส่งทางน้ำ เป็นหลักโดยเฉพาะจากแม่น้ำสายสำคัญในประเทศ แรกเริ่มจากการจอดเรือค้าขายในแหล่งชุมชนและค่อย ๆ ปรับตัวเป็นตลาดนัดริมฝั่ง พัฒนากลายเป็นตลาดการรับสินค้าจากเรือและสินค้าทางบก เมื่อตลาดเป็นที่รู้จักจึงขยายตัวเกิดเป็นเรือนค้าขายกึ่งพักอาศัยสร้างรายล้อมตลาด

นอกจากนี้ในงานวิจัยร้านค้าของ Wongpradit & Kerd Siri (2018) กล่าวว่า เรือนร้านค้ามีที่มาจากความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ เป็นสถาปัตยกรรมที่ทำหน้าที่รองรับการค้าและพักอาศัยอยู่ในอาคารหลังเดียวกัน มักพบปลูกสร้างอยู่ริมถนนและ Chumsaeng (2011) กล่าวว่า รูปแบบเรือนร้านค้าได้มีการแปรเปลี่ยนไป อันเป็นผลสืบเนื่องจากการผสมระหว่างรูปแบบท้องถิ่นกับรูปแบบต่างถิ่นที่มีเข้ามาเป็นอิทธิพลในแต่ละยุคสมัย จนเกิดเป็นอาคารพาณิชย์ที่หลากหลายรูปแบบตามกาลเวลา และพลวัตที่เปลี่ยนแปลง

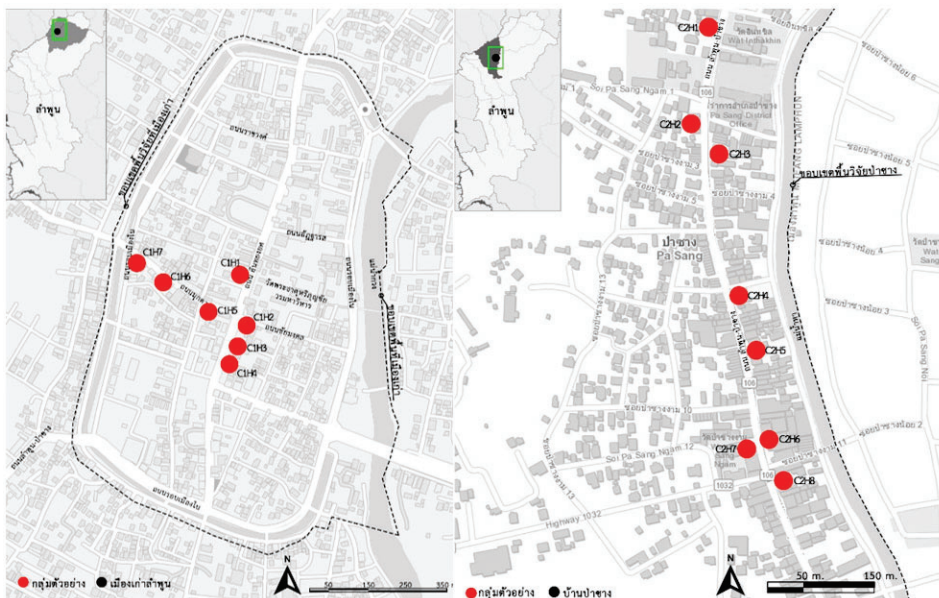
ซึ่งพลวัต หมายถึง การเคลื่อนไหวกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา เป็นลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่ดำเนินไปอย่างช้าหรือเร็วแล้วแต่สภาวะปัจจัยร่วม คือ สภาพแวดล้อมภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์สังคม และวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดความคล้อยคลึงความหลากหลาย ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงนำไปสู่แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาพลวัตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น การศึกษาความเปลี่ยนแปลงในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมกับปัจจัยสภาพแวดล้อม เมื่อเกิดการปรับตัวตามพลวัตความรู้และความเข้าใจในปัจจุบัน

ดังกล่าว สามารถนำมาถอดเป็นบทเรียนสำหรับความเข้าใจในพลวัตเปลี่ยนแปลงที่ผนวกกับความรู้ที่สั่งสมเข้ากับประสบการณ์ และการปรับตัวของสภาพแวดล้อมของสถานที่ (Panin, 2008; Oranratmanee, 2017)

วิธีวิจัย

บทความนี้ ศึกษาลักษณะเฉพาะของรูปแบบเรือนร้านค้าในจังหวัดลำพูน เพื่ออภิปรายถึงพลวัตของรูปแบบเรือนร้านค้าในจังหวัดลำพูน งานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative) ด้วยการสำรวจภาคสนาม ศึกษาข้อมูลในด้านภูมิศาสตร์ของพื้นที่กำหนดประเด็นสำรวจ การทบทวนวรรณกรรม ตั้งประเด็นคำถาม สร้างเครื่องมือในการทำการสำรวจ สร้างเกณฑ์ในการเลือกหาตัวอย่างที่มีความสัมพันธ์ของข้อมูลทางวรรณกรรม จำแนกข้อมูลความเข้าใจในรูปแบบ แล้วเลือกหากรณีตัวอย่าง แล้วจึงสำรวจทางสถาปัตยกรรมแบบละเอียด สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าของเรือนร้านค้า ผู้นำชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่ประเด็นและข้อสรุปเกี่ยวกับพลวัตของรูปแบบเรือนร้านค้า

ลักษณะย่านการค้าลำพูน จากการสำรวจ พบว่า ย่านการค้าป่าซางในช่วง พ.ศ. 2562 ส่วนใหญ่ยังคงยึดหลักทำอาชีพแบบเดิมเรือนร้านค้าส่วนมากยังมีรูปแบบการใช้งานแบบดั้งเดิม ส่วนย่านการค้าเมืองลำพูนในช่วง พ.ศ. 2562 เริ่มมีกิจการการค้ารูปแบบใหม่ ๆ เกิดกิจกรรมใหม่ ๆ มากขึ้น เรือนร้านค้าทั้งสองย่านยังคงมีลักษณะทางกายภาพที่ครอบคลุมรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเก่า พบกรณีเรือนร้านค้าตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 15 หลัง แบ่งออกเป็นพื้นที่ย่านการค้าเมืองลำพูนจำนวน 7 หลัง (รหัสเรือน C1H1, C1H2, C1H3, C1H4, C1H5, C1H6, C1H7) และพื้นที่ย่านการค้าป่าซางจำนวน 8 หลัง (รหัสเรือน C2H1, C2H2, C2H3, C2H4, C2H5, C2H6, C2H8) (ดังภาพที่ 5) และแสดงลักษณะเบื้องต้น (ดังภาพที่ 6)

ภาพที่ 5 ตำแหน่งเรือนร้านค้าในกรณีศึกษา (A) ย่านการค้าเมืองลำพูน และ (B) ย่านการค้าป่าซาง

รูปแบบเรือนร้านค้าย่านการค้าเมืองลำพูน

รูปแบบเรือนร้านค้าย่านการค้าป่าซาง

ภาพที่ 6 รูปแบบเรือนร้านค้าในย่านการค้าเมืองลำพูนและย่านการค้าป่าซางที่ใช้เป็นกรณีศึกษา

ตารางที่ 1 สรุปลักษณะเรือนร้านค้าเบื้องต้น

ลักษณะเรือนร้านค้า							
รหัสเรือน	เรือนแถวไม้		เรือนแถวครึ่ง ปูนครึ่งไม้	ตึกแถวปูน		ตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง	
	ชั้นเดียว	สองชั้น	สองชั้น	สองชั้น	สามชั้น	สองชั้น	สามชั้น
C1H1	-	-	-	-	-	o	-
C1H2	-	-	-	-	o	-	-
C1H3	-	-	-	-	o	-	-
C1H4	-	-	o	-	-	-	-
C1H5	-	-	-	-	-	o	-
C1H6	o	-	-	-	-	-	-
C1H7	o	-	-	-	-	-	-
C2H1	o	-	-	-	-	-	-
C2H2	-	-	o	-	-	-	-
C2H3	-	-	o	-	-	-	-
C2H4	-	-	o	-	-	-	-
C2H5	o	-	-	-	-	-	-
C2H6	--	o	-	-	-	-	-
C2H7	-	-	-	o	-	-	-
C2H8	-	-	-	-	-	-	o
รวม	4	1	6	1	2	2	1
รวมทั้งหมด	15						

หมายเหตุ C1=ย่านการค้าเมืองลำพูน C2=ย่านการค้าป่าซาง H=เรือนร้านค้า 1,2,3,...=รหัสเรือน

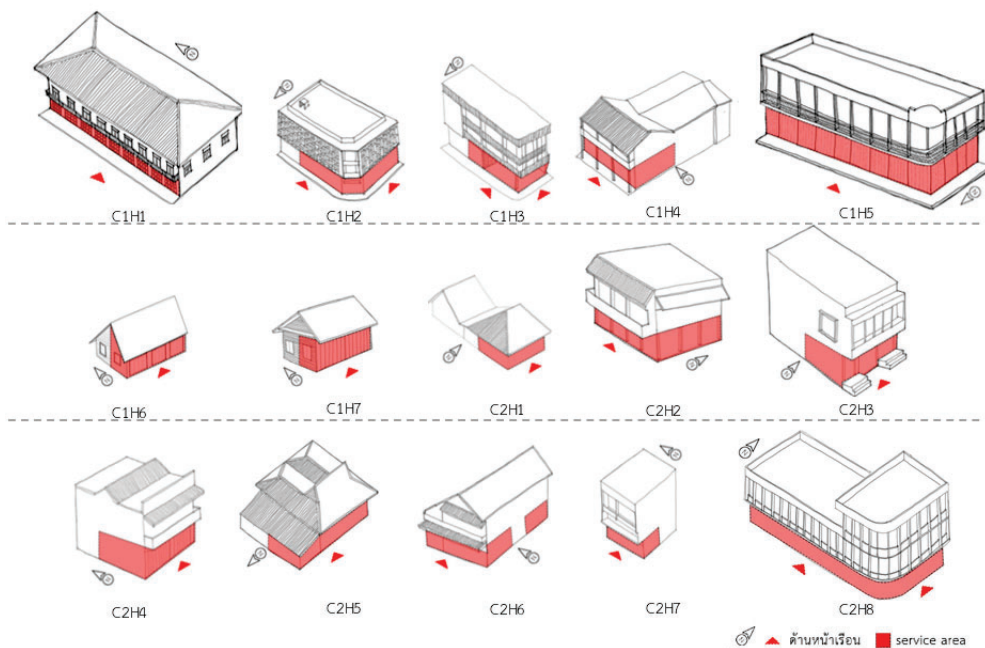
จากตารางที่ 1 เป็นการแสดงถึงลักษณะเรือนเบื้องต้นสามารถจำแนกรูปแบบได้ 4 รูปแบบ ได้แก่ เรือนแถวไม้ ชั้นเดียวและสองชั้น (รหัสเรือน C1H6, C1H7) เรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ สองชั้น (รหัสเรือน C1H4) ตึกแถวปูน สองชั้นและสามชั้น (รหัสเรือน C1H2, C1H3) ตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง สองชั้นและสามชั้น (รหัสเรือน C1H1, C1H5) (ดังภาพที่ 7) พบกรณีตัวอย่างในย่านการค้าป่าซาง 4 รูปแบบ ได้แก่ เรือนแถวไม้ ชั้นเดียวและสองชั้น (รหัสเรือน C2H1, C2H5, C2H6) เรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ สองชั้น (รหัสเรือน C2H2, C2H3, C2H4) ตึกแถวปูน สองชั้นและสามชั้น (รหัสเรือน C2H7) ตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง สองชั้นและสามชั้น (รหัสเรือน C2H8)

บทวิเคราะห์

4.1 ลักษณะเฉพาะของเรือนร้านค้า

การวิเคราะห์หลักลักษณะเฉพาะเรือนร้านค้าในประเด็น รูปทรง (form) ผังพื้นที่ว่าง (plan) โครงสร้าง และวัสดุ (structure material) รวมถึงการวิเคราะห์หาพลวัตรูปแบบการเปลี่ยนแปลงของเรือนร้านค้า ดังนี้

4.1.1 รูปทรง (form) การวิเคราะห์รูปทรงของเรือนร้านค้า 15 หลัง เมื่อนำมาจัดเรียงกัน ในรูปแบบภาพวาดสามมิติ (isometric) (ดังภาพที่ 7) สามารถจำแนกตามรูปทรงได้เป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

ภาพที่ 7 รูปทรงเรือนร้านค้าย่านการค้าเมืองลำพูนและย่านการค้าป่าซาง

1) เรือนแถวไม้

(1) เรือนแถวไม้ ชั้นเดียว (รหัสเรือน C1H6, C1H7, C2H1, C2H5) เป็นเรือนที่มีรูปทรงขนาดเล็ก สร้างแยกออกมาจากรือนพักอาศัย ใช้พื้นที่ด้านหน้าของเรือนเป็นพื้นที่ค้าขาย นิยมสร้างในช่วงปี พ.ศ. 2464 มีรูปทรงที่เรียบง่ายไม่ค่อยซับซ้อน ลักษณะรูปทรงเรขาคณิต เป็นเรือนแถวไม้ ชั้นเดียว 2-3 คูหา ยกพื้นสูงจากระดับถนน 0.10-0.15 เมตร หลังคาทรงจั่ว ทรงปั้นหยาและทรงมะนิลา โดยทั่วไปจะพบในย่านการค้าเก่าทั้งสองแห่ง (ดังภาพที่ 7)

(2) เรือนแถวไม้ สองชั้น (รหัสเรือน C2H6) เป็นเรือนโครงสร้างไม้และไม้กระดานเป็นสถาปัตยกรรมยุคต่อจาก เรือนแถวไม้ ชั้นเดียว ชั้นล่างเป็นพื้นที่ค้าขาย ชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัย นิยมสร้างในช่วงปี พ.ศ. 2495 เป็นการก่อสร้างของช่างที่มีความชำนาญในด้านงานช่างไม้ มีรูปทรงเรขาคณิต สองชั้น 2-3 คูหา ยกพื้นจากระดับถนน 0.10-0.20 เมตร หลังคาทรงจั่ว ปั้นหยา ปั้นหยาผสมจั่ว มีการตกแต่งช่องแสงที่มีรูปแบบเป็นบานเลื่อน (ฝาไหล) โดยทั่วไปจะพบในย่านการค้าเก่าทั้งสองแห่ง (ดังภาพที่ 7)

นอกจากเรือนตัวอย่าง C2H6 แล้วยังมีข้อมูลรูปแบบรูปทรงของ เรือนแถวไม้ สองชั้น โดย Liaorunguang (2001) ได้กล่าวว่า เรือนพาณิชย์รูปทรงนี้มีรูปแบบเฉพาะของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เรือนพาณิชย์สะละโน” มีการตกแต่งเรือนโดยการฉลุไม้ ราวระเบียง ป่านลม โถงคิ้ว และชายคา ด้วยเครื่องมือเหมือนแกะจากพิมพ์ขนมปังซิง มีการกลึงไม้ ลูกกรงราวระเบียงและมุมหลังคา เรียกว่า สะละโน หรือ จ่อง

2) เรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ มีลักษณะสองชั้น (รหัสเรือน C1H4, C2H2, C2H3, C2H4) เรือนร้านค้าขนาดกลางสร้างเพื่อการค้าขายและเป็นที่พักอาศัยในหลังเดียวกัน โดยช่างฝีมือดีล้ำพูน มีพัฒนาการต่อจากเรือนแถวไม้ สองชั้น นิยมสร้างในช่วงปี 2479 เป็นช่วงที่ย่านการค้าลำพูนป่าซางมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก โดยทั่วไปจะพบในย่านการค้าเก่าทั้งสองแห่ง เรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ สองชั้น 2-4 คูหา ยกพื้นจากระดับถนน 0.10-0.20 เมตร โครงสร้างและวัสดุเป็นปูนผสมไม้ หลังคาทรงปั้นหยาและทรงแบน (slab) ช่วงแรกมีการตกแต่งราวระเบียงด้วยเทคนิคการกลึงไม้ด้วยลวดลายเครือเถา ต่อมาราวระเบียงถูกปรับเปลี่ยนวัสดุจากไม้เป็นเหล็กดัดและปูนแต่ยังคงลวดลายเดิม (ดังภาพที่ 7)

3) ตึกแถวปูน ประกอบด้วย

(1) ตึกแถวปูน สองชั้น (รหัสเรือน C2H7) เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสองชั้น 2 คูหา มีพัฒนาการมาจาก เรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ สองชั้นมีบางหลังมีชั้นลอยอยู่ประมาณ 1/3 ของตัวอาคาร เรียกว่า “ตึกแถว” มีมาตรฐานการก่อสร้างที่แข็งแรงและรวดเร็ว เจ้าของเรือนต้องการความมั่นคงของธุรกิจการค้า นิยมสร้างในช่วงปี พ.ศ. 2510-2540 เป็นช่วงที่มีการตื่นตัวของการค้ามีการขนส่งที่สะดวกเร็วและง่ายขึ้นที่ดินในตัวเมืองเริ่มมีราคาสูงขึ้น มีรูปทรงเรขาคณิต ยกพื้นจากระดับถนน 0.10-0.20 เมตร หลังคาทรงแบน นิยมตกแต่งด้วยระแนงบังแดด กันสาด และฟาซาด จากระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม เพื่อบังแดดตรงบริเวณด้านหน้าของชั้นสอง (ดังภาพที่ 7)

(2) ตึกแถวปูน สามชั้น (รหัสเรือน C1H2, C1H3) เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสามชั้น 2-7 คูหา มีพัฒนาการมาจาก ตึกแถวปูน สองชั้น แต่มีโครงสร้างอาคารใหญ่กว่า ตึกแถวปูน สองชั้น นิยมสร้างในช่วงปี พ.ศ. 2510-2540 ตึกแถวปูน สามชั้นมีลักษณะรูปทรงเรขาคณิต พื้นยกจากระดับถนน 0.10-0.20 เมตร หลังคาทรงแบน ตกแต่งเปลือกอาคารในส่วนด้านหน้าของ ชั้น 2 และชั้น 3 ในรูปแบบเรขาคณิตที่ทันสมัย ราวระเบียงตกแต่งลวดลายในรูปแบบเรขาคณิตด้วยวัสดุปูนหล่อที่มาจากระบบอุตสาหกรรม (ดังภาพที่ 7)

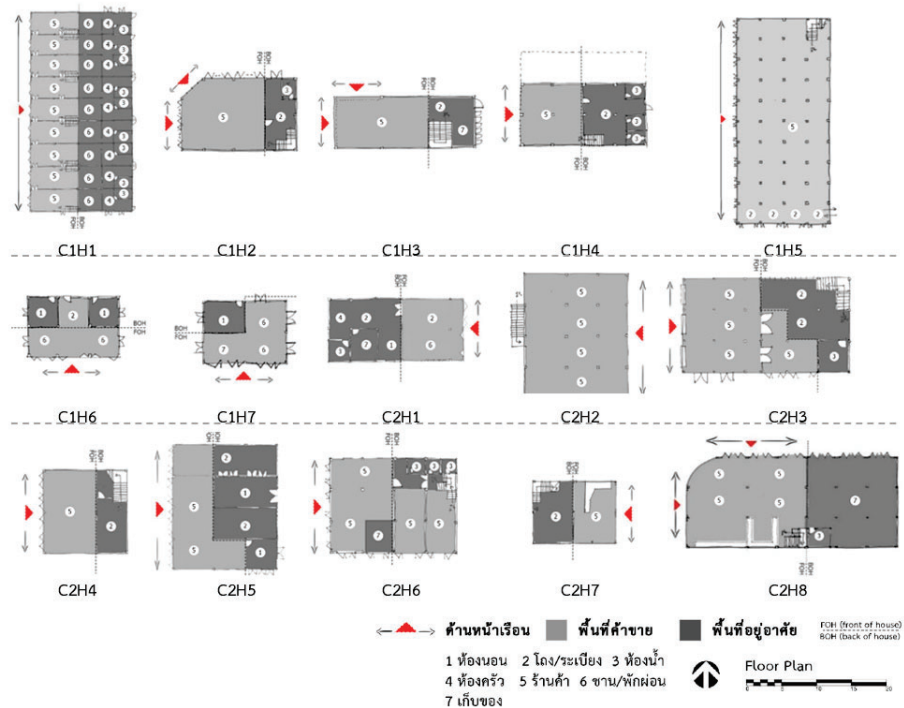
4) ตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง ประกอบด้วย

(1) ตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง สองชั้น (รหัสเรือน C1H1, C1H5) อาคารคอนกรีตเสริมเหล็กขนาดใหญ่ 2-10 คูหาขึ้นไปพื้นยกจากระดับถนน 0.10 - 0.20 เมตร สูงสองชั้นมีความกว้างคูหาประมาณ 3.50-4.00 เมตร ความยาวไม่เกิน 40 เมตร สร้างอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2479 ตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง สองชั้น มีลักษณะปลูกสร้างติดต่อกันเป็นแถวแนวยาวแบบต่อเนื่อง รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวผิงแนวยาวมีด้านหน้าอาคารขนานกับแนวถนนยุคแรกตกแต่งด้วยปูนปั้นลายเครือเถายุคหลังตกแต่งด้วยปูนหล่อเป็นการลดทอนลวดลายให้น้อยลง หลังคาทรงปั้นหยา ทรงแบน (slab) (ดังภาพที่ 7)

(2) ตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง สามชั้น (รหัสเรือน C2H8) อาคารคอนกรีตเสริมเหล็กขนาดใหญ่ 2-10 คูหาขึ้นไป พื้นยกจากระดับถนน 0.10 – 0.20 เมตร สูงสามชั้น Liaoronguang (2001) ได้กล่าวว่า อาคารรูปแบบนี้เป็นการกำหนดรูปแบบ และออกแบบจากผู้รับเหมามีการนำสัญลักษณ์และรูปธรรมเข้ามา ร่วมเป็นส่วนประดับอาคาร อาคารจึงมีการพัฒนาการรูปทรงที่ค่อนข้างน้อย นิยมสร้างในช่วงปี พ.ศ. 2504 ตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง สามชั้น มีลักษณะรูปทรงเรขาคณิต หลังคาทรงแบน (slab) ตกแต่งเปลือกอาคารด้วย ระแนงกันแดด (fin) เป็นรูปแบบเส้นแนวตั้งเชื่อมต่อกับราวระเบียงที่ตกแต่งด้วยปูนปั้น (ดังภาพที่ 7)

4.1.2 ผังพื้นและที่ว่าง (configuration and floor plan)

เมื่อนำผังพื้นที่ทั้งหมดมาจัดเรียงกัน จะเห็นได้ว่ารูปแบบของผังเรือนทั้ง 4 รูปแบบ มีการออกแบบ ผังพื้นที่เพื่อการพาณิชย์ตามยุคสมัย ยุคแรกมีการออกแบบที่ง่ายไม่ซับซ้อน ต่อมาเมื่อพัฒนาการของพื้นที่ใช้งาน เรือนให้เป็นที่ไปตามยุคสมัยใหม่ และร่วมสมัยมากขึ้น โดยการเพิ่มขึ้นเพื่อตอบสนองการใช้งาน มีการแบ่งพื้นที่ การใช้งานที่เป็นหลักสากลที่ง่ายต่อการใช้งานเพื่อการพาณิชย์ โดยการเพิ่มหรือขยายพื้นที่ในการประกอบ ธุรกิจการค้าและพื้นที่อยู่อาศัยให้เพิ่มขึ้นตามความต้องการของผู้ใช้ ผังเรือนถูกแบ่งโซนพื้นที่ใช้สอยหลักออกเป็น 2 ส่วน คือ พื้นที่ค้าขาย (สีเทาอ่อน) พื้นที่อยู่อาศัย (สีเทาเข้ม) และในส่วนของพื้นที่ใช้สอยดังหมายเลขที่ 1-7 ปรากฏ (ดังภาพที่ 8) มีละเอียดผังเรือนร้านค้าในแต่ละแบบดังนี้

ภาพที่ 8 ผังพื้นเรือนร้านค้าย่านการค้าเมืองลำพูนและย่านการค้าป่าซาง

1) ผังพื้นที่วางเรือนแถวไม้ ได้แก่

(1) ผังพื้นที่วางเรือนแถวไม้ ชั้นเดียว (รหัสเรือน C1H6, C1H7 C2H1, C2H5) เป็นเรือนร้านค้าที่มีการสร้างแยกออกมาจากรือนที่อยู่อาศัยหลัก มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนของพื้นที่บริการ ประกอบด้วย ส่วนที่ใช้เป็น ร้านค้า ไปยัง โถง พื้นที่ ชาน พักผ่อน ห้องน้ำ และห้องเก็บของ ลักษณะการใช้พื้นที่ของเรือนแถวไม้ ชั้นเดียวทั้ง 4 หลัง มีการออกแบบให้พื้นที่ด้านหน้าของเรือนให้เป็นส่วนบริการ และร้านค้าโดยใช้พื้นที่ โถง ชานพัก เป็นพื้นที่เชื่อมต่ออยู่อาศัย เป็นรูปแบบผังเรือนร้านค้าที่ไม่ซับซ้อน ไม่ยุ่งยากเข้าถึงง่าย ต่อลูกค้า และผู้ประกอบการ

ส่วนของพื้นที่พักอาศัยประกอบด้วย ห้องนอน โถง ห้องน้ำ ครัว พื้นที่ดังกล่าวนั้นถูกออกแบบให้อยู่ในส่วนด้านหลังเรือน (Back of House - BOH) เป็นการออกแบบพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนที่ค่อนข้างยืดหยุ่น เรือนตัวอย่างบางหลังถูกใช้พื้นที่ โถง เป็นพื้นที่ค้าขายเพราะต้องการขยายพื้นที่ค้าขายเพิ่ม บางหลังที่เลิกทำกิจการค้าขาย มีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานพื้นที่ จากอดีตใช้ค้าขาย ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นพื้นที่ โถง รับแขก ส่วนพื้นที่เก็บของบางหลังใช้เป็นที่ห้องนอนเพราะมีสมาชิกครอบครัวที่เพิ่มขึ้น และอายุเจ้าของเรือนที่มากขึ้น

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของที่ว่าง พบว่า เรือนแถวไม้ ชั้นเดียวโดยปกติจะถูกสร้างแยกออกมาจากรือนพักอาศัย โดยใช้พื้นที่ทั้งหมดของชั้นแรกเพื่อประกอบการพาณิชย์และเพื่ออยู่อาศัยในบางส่วน จากการสำรวจระเบียบการใช้ที่ว่าง อยู่ 2 กลุ่ม กลุ่มแรก (รหัสเรือน C1H6, C1H7) มีรูปแบบการใช้งานที่ว่างแบบยืดหยุ่นไม่ตายตัว มีพื้นที่โถงเป็นเหมือนทางเชื่อมไปสู่พื้นที่พักอาศัยและไปสู่เรือนพักอาศัยหลัก บางช่วงเวลาใช้โถงเป็นส่วนพักผ่อนหรือที่พักชั่วคราว กลุ่มที่สอง (รหัสเรือน C2H1, C2H5) มีรูปแบบการใช้งานที่ว่างที่เริ่มเป็นสัดส่วนมากขึ้นกว่ากลุ่มแรก โดยใช้พื้นที่ด้านหน้า (Front of House - FOH) เป็นพื้นที่ส่วนบริการค้าขายมีโถงเป็นทางเชื่อมไปสู่พื้นที่พักอาศัยด้านหลัง (ดังภาพที่ 8)

(2) ผังพื้นที่วางเรือนแถวไม้ สองชั้น (รหัสเรือน C2H6) เป็นเรือนแถวไม้ สองชั้นที่มีพัฒนาการต่อจากรือนร้านค้าไม้ ชั้นเดียวมีลักษณะการใช้งานพื้นที่ของส่วนบริการ (ค้าขาย) และส่วนพักอาศัย ที่รวมในหลังเดียวกัน โดยการแบ่งการใช้พื้นที่ตามชั้น มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนของพื้นที่บริการ ประกอบด้วย ส่วนที่เป็น ร้านค้า เชื่อมต่อไปยัง โถง ชาน ห้องน้ำ และห้องเก็บของ พื้นที่ใช้สอยดังกล่าวส่วนมากถูกออกแบบให้อยู่บริเวณชั้นแรกของเรือน เรือนแถวไม้ สองชั้นกรณีตัวอย่างในอดีตเคยเป็นร้านขายผ้าในช่วงที่ตลาดป่าซางรุ่งเรือง (ดังภาพที่ 8)

ส่วนของพื้นที่พักอาศัย ถูกออกแบบให้อยู่บริเวณชั้นสองของเรือน ประกอบด้วย พื้นที่ห้องนอน โถง พักผ่อน ห้องน้ำ และห้องเก็บของ เรือนร้านค้าเริ่มคำนึงถึงความเป็นส่วนตัวของพื้นที่พักอาศัย และขยายพื้นที่ส่วนบริการที่มากขึ้น

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของที่ว่าง พบว่า เรือนแถวไม้ สองชั้น มีระเบียบการใช้งานที่ว่าง เป็นเรือนค้าขายและพักอาศัยในหลังเดียวกัน โดยใช้พื้นที่ทั้งหมดของชั้นแรกเพื่อประกอบการพาณิชย์ ส่วนของพื้นที่พักอาศัยถูกจัดให้อยู่ในบริเวณพื้นที่ชั้นสอง เพื่อแยกการใช้งานระหว่างลูกค้ากับเจ้าของเรือน เป็นรูปแบบการใช้ที่ว่างเรือนร้านค้า สองชั้นที่มีความเป็นระเบียบในการใช้งานต่อจากรือนแถวไม้ชั้นเดียว (ดังภาพที่ 8)

2) ผังพื้นที่ว่างแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ ได้แก่

(1) ผังพื้นที่ว่างแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ สองชั้น (รหัสเรือน C2H2, C2H3, C2H4, C1H4) เป็นเรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ สองชั้นที่ถูกออกแบบโดยช่างฝีมือดีลำพูน มีพัฒนาการโครงสร้างมาจากเรือนแถวไม้ สองชั้น โดยยังยึดหลักการออกแบบแปลนเพื่อการพาณิชย์ตามฉบับเรือนร้านค้ายุคแรก เรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ถูกออกแบบให้รูปแบบการใช้งานที่มีการคำนึงถึงพื้นที่ใช้งาน โดยมีระยะช่วงเสาที่เอื้อต่อการจัดสินค้า ในการสำรวจการใช้งานพื้นที่แบ่งเป็น 2 ส่วนการใช้งานหลักคือ ส่วนบริการ (ค้าขาย) และส่วนพักอาศัย มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนของพื้นที่บริการ ประกอบด้วย ร้านค้า โถง เก็บของ และห้องน้ำ พื้นที่ดังกล่าวจัดอยู่ในบริเวณชั้นแรก โดยมีส่วนร้านค้ากับโถงที่ใช้งานร่วมกัน เรือนรหัส C2H2 ใช้พื้นที่ทั้งหมดของชั้นแรกให้เป็นส่วนบริการ (ค้าขาย) ส่วนเรือน C2H3, C2H4, C1H4 ถูกออกแบบให้มีแนวกันโดยใช้ผนังเพื่อแยกพื้นที่ส่วนด้านหน้าส่วนที่เป็นพื้นที่ค้าขาย (FOH) กับพื้นที่ส่วนด้านหลังของเรือน โดยใช้โถงเป็นทางเชื่อมไปสู่บันไดขึ้นชั้นสอง (ดังภาพที่ 8)

ส่วนของพื้นที่อยู่อาศัย ของเรือนแถวครึ่งไม้ครึ่งปูน ประกอบด้วย ห้องนอน ระเบียง โถง พักผ่อน และห้องน้ำ พื้นที่ดังกล่าวทั้งหมดจะอยู่ในบริเวณชั้น 2 ของเรือนเป็นการแยกการใช้พื้นที่ระหว่างคนภายนอก (ลูกค้า) กับสมาชิกในครอบครัว ส่วนการใช้พื้นที่ร่วมมักจะเกิดขึ้นระหว่างการใช้พื้นที่ห้องน้ำชั้นแรก และพื้นที่เก็บของชั้นบนในบางช่วงเวลาเท่านั้น

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของที่ว่าง พบว่า เรือนแถวไม้ สองชั้น มีระเบียบการใช้งานที่ว่างเป็นร้านค้าขายและพักอาศัยในหลังเดียวกัน โดยใช้พื้นที่ทั้งหมดของชั้นแรกเพื่อประกอบการพาณิชย์ ในส่วนของพื้นที่พักอาศัยถูกจัดให้อยู่ในบริเวณพื้นที่ชั้นสองของเรือนเพื่อแยกการใช้งานระหว่างลูกค้ากับเจ้าของเรือน เป็นรูปแบบการใช้ที่ว่างเรือนร้านค้า สองชั้นที่มีความเป็นระเบียบในการใช้งานต่อจากเรือนแถวไม้ ชั้นเดียว (ดังภาพที่ 8)

3) ผังพื้นที่ว่างตึกแถวปูน ได้แก่

(1) ผังพื้นที่ว่างตึกแถวปูน สองชั้น (รหัสเรือน C2H7) มีพัฒนาการมาจาก เรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ สองชั้น และตึกแถวปูน สองชั้น โดยจะมีพื้นที่ชั้นลอยอยู่ประมาณ 1/3 ของตัวอาคาร เรียกว่า “ตึกแถว” ประกอบด้วย รูปแบบการใช้งานผังพื้นที่ มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนของพื้นที่บริการ ประกอบด้วย ร้านค้า เชื่อมด้วยโถงทางเดิน และพื้นที่ห้องน้ำใต้บันได ไปยังทางขึ้นชั้นลอยส่วนที่เป็นพื้นที่เก็บของผ่านพื้นที่ชานขึ้นไปยังชั้นสองของอาคาร

ส่วนของพื้นที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย ห้องนอน โถง พักผ่อน และห้องน้ำ พื้นที่ดังกล่าวถูกจัดอยู่ในส่วนบริเวณชั้นลอยของอาคารและบริเวณชั้นสองของอาคาร เป็นการใช้พื้นที่ของสมาชิกครอบครัวเท่านั้น

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของที่ว่าง พบว่า ตึกแถวปูน สองชั้นมีระเบียบการใช้งานที่ว่างเป็นอาคารพาณิชย์ที่มีการควบคุมระดับความสูงโดยกฎหมายควบคุมอาคารที่มีข้อบังคับความสูงของอาคาร

จากพื้นชั้นแรกถึงพื้นชั้นสองที่ต้องมีระยะความสูงไม่น้อยกว่า 3.50 เมตร นิยมสร้างอาคารให้มีความสูงระหว่างชั้นจาก 3.50 เมตร เพิ่มเป็น 5.00 เมตร เพื่อต้องการเพิ่มพื้นที่ใช้สอยระหว่างชั้นแรกกับชั้นสอง โดยใช้วิธีการเพิ่มพื้นที่ชั้นลอยให้กับตัวอาคารเพื่อให้เป็นไปตามข้อบังคับและเป็นการออกแบบการใช้พื้นที่โดยไม่เสียผลประโยชน์ รูปแบบการใช้งานที่ว่างอาคารลักษณะนี้ เป็นรูปแบบต่อจากเรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ สองชั้น ก่อนที่จะพัฒนากลายเป็นตึกแถวปูน สามชั้น (ดังภาพที่ 8)

(2) ผังพื้นที่ว่างตึกแถวปูน สามชั้น (รหัสเรือน C1H2, C1H3) มีพัฒนาการมาจาก เรือนแถวปูนสองชั้น มีรูปแบบการใช้งานผังพื้นที่ มีรายละเอียดดังนี้

พื้นที่ส่วนบริการถูกจัดให้อยู่บริเวณชั้นแรก ประกอบด้วย ร้านค้า ไปยัง โถงทางเดิน ไปยังพื้นที่ห้องน้ำ ผ่านส่วนแนวกันระหว่างพื้นที่ FOH กับพื้นที่ BOH ไปยังบันไดชั้นชั้นสอง เป็นการให้พื้นที่ใช้สอยที่คล้ายกับเรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ สองชั้น และตึกแถวปูน สองชั้น แตกต่างกันเพียงแค่การเข้าถึง ที่มีทางเข้าหน้าร้านค้าอยู่สองทาง (ดังภาพที่ 8)

ส่วนของพื้นที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย ห้องนอน ระเบียง โถง พักผ่อน และห้องน้ำ พื้นที่ดังกล่าวถูกจัดให้อยู่บริเวณชั้นสอง และบริเวณชั้นสามของอาคาร เป็นการให้พื้นที่ของเจ้าของเรือนหรือสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น เป็นการแยกใช้พื้นที่ระหว่างคนภายนอก (ลูกค้า) กับสมาชิกในครอบครัว ส่วนการใช้พื้นที่ร่วมตึกแถวปูน สามชั้นนั้นจะเกิดขึ้นระหว่างการใช้พื้นที่ห้องน้ำชั้นแรก และพื้นที่เก็บของชั้นแรกในบางช่วงเวลาเท่านั้น

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของที่ว่าง พบว่า ตึกแถวปูน สามชั้นมีระเบียบการใช้งานที่ว่างที่มีพัฒนาการมาจากตึกแถวปูน สองชั้น มีลักษณะการใช้ที่ว่างที่คล้ายกับตึกแถวปูน สองชั้นแตกต่างกัน คือ การเพิ่มชั้นเพิ่มพื้นที่ใช้สอยส่วนที่เป็นพื้นที่ค้าขายและพื้นที่พักอาศัยให้มากขึ้น จากเดิมที่เป็นชั้นลอย ซึ่งใช้พื้นที่ได้ไม่เต็มที่ที่ถูกออกแบบให้เป็นชั้นสอง และเพิ่มชั้นสามที่สามารถใช้พื้นที่ได้ 100 เปอร์เซ็นต์ทำให้พื้นที่ใช้สอยที่มากกว่าตึกแถวปูน สองชั้นเพราะมีจำนวนชั้นที่มากกว่า ยุคแรกมีขนาดผังพื้นที่ใกล้เคียงกับตึกแถวปูนสองชั้น ต่อมาเริ่มมีขนาดใหญ่ขึ้นตามฐานะของเจ้าของอาคาร (ดังภาพที่ 8)

4) ผังพื้นที่ว่างตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง ได้แก่

(1) ผังพื้นที่ว่างตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง สองชั้น (รหัสเรือน C1H1, C1H5) มีรูปแบบผังเป็นตึกแถวเรียงกัน 2-10 คูหา มีผังพื้นที่ขนาดใหญ่ มีความกว้างคูหาประมาณ 3.50-4.00 เมตร มีการใช้งานผัง แบ่งออกเป็น 2 ส่วนพื้นที่ใช้งานหลัก คือ ส่วนบริการ ส่วนที่อยู่อาศัย มีรูปแบบการใช้งานผังพื้นที่ มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนของพื้นที่ส่วนบริการ ยุคแรก (เรือนรหัส C1H1) ประกอบด้วย พื้นที่ ร้านค้า โถง ผ่านบันไดทางขึ้นชั้นสอง ผ่านแนวกันระหว่างพื้นที่ กับพื้นที่ เป็นการให้พื้นที่ค้ากับพื้นที่อยู่อาศัยร่วมกันบริเวณชั้นแรก ยุคหลัง (เรือนรหัส C1H5) ถูกออกแบบให้พื้นที่ชั้นแรกเป็นส่วนค้าขายทั้งหมด โดยมีโถงทางเดินเชื่อมไปยังทางขึ้นบันไดชั้นสองและเชื่อมไปยังเรือนพักอาศัยแยก เป็นการเพิ่มพื้นที่ค้าขาย และการปรับตัวให้เข้ากับธุรกิจการค้าร่วมสมัย

ส่วนพื้นที่พักอาศัย ยุคแรก (เรือนรหัส C1H1) ประกอบด้วยพื้นที่ ห้องนอน โถง และห้องน้ำ พื้นที่ดังกล่าวถูกจัดให้อยู่บริเวณชั้นสองของอาคาร เป็นการแยกการใช้พื้นที่ส่วนตัวให้อยู่บริเวณชั้นสอง ยุคหลัง (เรือนรหัส C1H5) การใช้พื้นที่บริเวณชั้นสองถูกปรับเปลี่ยนไป จากเดิมที่เคยเป็นพื้นที่อยู่อาศัยปัจจุบัน ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่เก็บของ อาคารลักษณะนี้มักสร้างเรือนพักอาศัยแยก เป็นการเพิ่มพื้นที่เก็บของ เป็นลักษณะการใช้พื้นที่ของตึกแถวปูนชุดต่อเนื่องสองชั้นในยุคหลัง

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของที่ว่าง พบว่า ตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง สองชั้นมีระเบียบการใช้งานที่ว่างที่มีพัฒนาการมาจากตึกแถวปูนสองชั้น มีลักษณะการใช้ที่ว่างที่คล้ายกัน มีการใช้พื้นที่ว่างที่เน้นการขยายพื้นที่แบบแถวแนวยาวเพื่อประกอบธุรกิจการค้า ยุคแรกจะมีพื้นที่ค้าขายและพื้นที่พักอาศัยรวมอยู่ในหลังเดียวกันมีชั้นแรกเป็นพื้นที่ค้าขาย แยกส่วนพักอาศัยบางส่วนไว้บริเวณด้านหลังของผังอาคาร (BOH) และบริเวณชั้นสอง ทุกคูหาบริเวณชั้นแรกสามารถเชื่อมต่อกันได้เป็นลักษณะการใช้ที่ว่างในรูปแบบอาคารพาณิชย์ที่เป็นครอบครัวขนาดใหญ่ มีความหลากหลายของประเภทสินค้า ต่อมามีการปรับเปลี่ยนการใช้งานที่เน้นทำการตลาดในรูปแบบสินค้าประเภทเดียว เน้นใช้งานที่ว่างแบบเปิดโล่งเพื่อเป็นพื้นที่ค้าขายขนาดใหญ่ สามารถบรรจุสินค้าได้มากขึ้นและมีพื้นที่ชั้นสองเป็นคลังเก็บสินค้าเป็นลักษณะการปรับเปลี่ยนการใช้ที่ว่างในยุคหลังนิยมสร้างที่อยู่อาศัยแยกไว้อีกหนึ่งหลังในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง (ดังภาพที่ 8)

(2) ผังพื้นที่ว่างตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง สามชั้น (รหัสเรือน C2H8) มีรูปแบบผังเป็นตึกแถวเรียงกัน 2-10 คูหา มีผังพื้นที่ขนาดใหญ่ มีความกว้างคูหาประมาณ 3.50-4.00 เมตร มีรูปแบบการใช้งานผังพื้นที่มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนของพื้นที่ส่วนบริการ ประกอบด้วย ร้านค้า เชื่อมด้วยโถง ไปยังทางขึ้นบันไดชั้นสอง มีการออกแบบให้ส่วนพื้นที่ด้านหน้าของอาคาร (FOH) เป็นพื้นที่บริการหรือร้านค้าโดยมีประตูเชื่อมต่อกันระหว่างคูหา ให้ส่วนบริเวณด้านหลังชั้นแรกของอาคารเป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ เป็นการออกแบบการให้มีการใช้พื้นที่ของชั้นล่าง ให้เป็นพื้นที่บริการเป็นร้อยละ 60 ของพื้นที่ชั้นแรก (ตามหมายเลข 5) ส่วนอีกร้อยละ 40 จะเป็นพื้นที่เก็บของและห้องน้ำ (ตามหมายเลข 3, 7)

ส่วนของพื้นที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย ห้องนอน โถง ห้องน้ำ เก็บของ ระเบียง (แดดฟ้า) พื้นที่ดังกล่าวถูกจัดให้อยู่บริเวณชั้นสองและชั้นสามของอาคาร เป็นพื้นที่ใช้งานของสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของที่ว่าง พบว่า ตึกแถวปูนชุดต่อเนื่องสามชั้น มีระเบียบการใช้งานที่ว่างที่มีพัฒนาการมาจากตึกแถวปูนสองชั้น และตึกแถวปูนสามชั้น มีการใช้พื้นที่ว่างที่เน้นการขยายพื้นที่แบบแถวแนวยาว เพื่อประกอบธุรกิจการค้าบริเวณชั้นแรกมีลักษณะการใช้ที่ว่างแบบเปิดโล่ง เพื่อการค้าและง่ายต่อการจัดวางสินค้า พื้นที่ชั้นแรกในอดีตเคยเป็นพื้นที่ค้าขายของพื้นที่ทั้งหมด ปัจจุบันถูกเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่เก็บของในบางส่วนเนื่องจากสภาพเศรษฐกิจที่ซบเซาลง แต่โดยรวมแล้วยังคงเน้นให้เป็นพื้นที่ส่วนบริการร้านค้าเหมือนเดิมในอดีต ส่วนพื้นที่ชั้นสองและชั้นสามยังคงเป็นพื้นที่พักอาศัยตามฉบบรูปแบบอาคารสามชั้น เป็นลักษณะการใช้ที่ว่างของอาคารที่ยังคงยึดถืออาชีพค้าขายเป็นหลักจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (ดังภาพที่ 8)

4.1.3 โครงสร้างและวัสดุ

การวิเคราะห์ส่วนต่อไปเป็นการเจาะลึกถึงรายละเอียดโครงสร้าง วัสดุ ของเรือนร้านค้า จากการสำรวจและสัมภาษณ์เจ้าของเรือน พบว่า เรือนร้านค้าถูกแบ่งออก 6 ส่วนโครงสร้าง และวัสดุ ได้แก่ ฐานราก (ไม่มีตอม่อ/เสาตอม่อ) เสา (เสาไม้/เสาคอนกรีต) พื้น (พื้นไม้/พื้นปูน/พื้นครึ่งไม้ครึ่งปูน) ผนัง (ผนังไม้/ผนังปูน/ผนังครึ่งไม้ครึ่งปูน) หลังคา (หลังคาสังกะสี/หลังคากระเบื้องดินขอ/หลังคากระเบื้องลอน/หลังคาคอนกรีต/หลังคาครึ่งดินขอครึ่งคอนกรีต/หลังคาครึ่งลอนครึ่งคอนกรีต) ประตู/หน้าต่าง (ไม้/ไม้ลูกฟักกระจก/ครึ่งไม้ครึ่งไม้ลูกฟักกระจก) (ดังตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 แสดงโครงสร้างและวัสดุเรือนร้านค้า

รหัสเรือน	ฐานราก		เสา		พื้น			ผนัง			หลังคา						ประตู-หน้าต่าง			
	ไม่มีตอม่อ	ตอม่อ	เสาไม้	เสาคอนกรีต	ไม้	ปูน	ไม้/ปูน	ไม้	ปูน	ไม้/ปูน	สังกะสี	กระเบื้องดินขอ	กระเบื้องลอน	คอนกรีต (slab)	ดินขอ/คอนกรีต	ลอน	ไม้	ไม้ลูกฟักกระจก	ไม้/ลูกฟักกระจก	
C1H1	-	o	-	o	-	-	o	-	o	-	-	o	-	-	-	-	o	-	-	-
C1H2	-	o	-	o	-	o	-	-	o	-	-	-	-	o	-	-	o	-	-	-
C1H3	-	o	-	o	-	o	-	-	o	-	-	-	-	o	-	-	-	o	-	-
C1H4	-	o	o	-	-	-	o	-	-	o	-	-	-	-	-	-	-	o	-	-
C1H5	-	o	-	o	-	-	o	-	o	-	-	o	-	-	-	-	-	-	-	o
C1H6	o	-	o	-	o	-	-	o	-	-	o	-	-	-	-	-	o	-	-	-
C1H7	o	-	o	-	o	-	-	o	-	-	-	o	-	-	-	-	o	-	-	-
C2H1	o	-	o	-	-	o	-	-	o	-	-	o	-	-	-	-	-	o	-	-
C2H2	-	o	-	o	-	o	-	-	o	-	-	-	-	-	o	-	-	o	-	-
C2H3	-	o	-	o	-	-	o	-	-	o	-	-	-	o	-	-	-	-	-	o
C2H4	-	o	-	o	-	o	-	-	o	-	-	-	-	-	o	-	-	-	-	-
C2H5	o	-	o	-	-	o	-	-	o	-	-	-	o	-	-	-	o	-	-	-
C2H6	-	o	-	o	-	o	-	-	o	-	-	o	-	-	-	-	o	-	-	-
C2H7	-	o	-	o	-	o	-	-	o	-	-	-	o	-	-	-	-	o	-	-
C2H8	-	o	-	o	-	o	-	-	o	o	-	-	-	o	-	-	-	-	-	o
รวม(หลัง)	4	11	5	10	2	9	4	5	8	3	2	5	1	5	1	1	9	3	3	
รวม(หลัง)	15		15		15			15			15						15			

จากตารางที่ 2 พบว่า เรือนร้านค้าทั้ง 15 หลัง มีการเลือกใช้วัสดุโครงสร้างที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัย กล่าวคือ วัสดุโครงสร้างยุคแรกเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2460 นิยมใช้ฐานรากแบบไม่มีตอม่อ เสาเรือนร้านค้ายุคแรก เป็นเสาไม้ พื้นเป็นพื้นไม้ ผนังไม้ หลังคาเป็นกระเบื้องดินขอสังกะสี ต่อมาเริ่มมีการนิยมใช้ วัสดุฐานรากเป็น ตอม่อ เสายังเป็นรูปแบบเสาไม้ พื้นเป็นปูนขัดมัน ผนังไม้ตีเกล็ดแนวตั้งสลับแนวนอน หลังคามุงกระเบื้องดินขอ ประตู หน้าต่างเป็นไม้ ลักษณะโครงสร้างและวัสดุดังกล่าวมักพบอยู่ในรูปแบบ เรือนแถวไม้ ชั้นเดียว

ในช่วงปี พ.ศ. 2479 นิยมสร้างเรือนสองชั้น โดยมีฐานรากเป็นแบบ ตอม่อ เสาคาน เป็นปูน พื้นชั้นแรกเป็น ปูน ผนัง ปูน พื้นชั้นสองเป็น ไม้โครงสร้างไม้ ผนังเป็นไม้ หลังคาเป็น ลอนคู่ ประตู หน้าต่าง ยังคงเป็นไม้ และแบบไม้ลูกฟักกระจก ลักษณะดังกล่าวมักพบอยู่ใน เรือนแถวไม้ สองชั้น

ในช่วงปี พ.ศ. 2490 นิยมสร้างตึกปูน สองชั้น โดยมีฐานรากเป็นแบบ ตอม่อ เสาคาน เป็นปูน พื้นชั้นแรกเป็น ปูน ผนัง ปูน พื้นชั้นสองเป็น ปูน ปูทับด้วยวัสดุผิวไม้ อีก 1 ชั้น หลังคาเป็นแบบ กระเบื้องดินขอกระเบื้องลอน คอนกรีต (slab) ครึ่งกระเบื้องดินขอครึ่งคอนกรีต และครึ่งลอนครึ่งคอนกรีต ประตู หน้าต่าง เป็นแบบ ไม้ล้วน ไม้ลูกฟักกระจก ลักษณะโครงสร้างและวัสดุดังกล่าวมักพบอยู่ใน ตึกแถวปูนสองชั้น และตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง สองชั้น

ในช่วงปี พ.ศ. 2500 นิยมสร้างเป็นรูปแบบตึกปูน สามชั้น โดยมีฐานรากเป็นแบบ ตอม่อ เสาคาน เป็นปูน พื้นชั้นแรกเป็น ปูน ผนัง ปูน พื้นชั้นสองและชั้นสามเป็นปูน ผนังปูน หลังคาเป็นรูปแบบ คอนกรีต (slab) หน้าต่างยังคงเป็นไม้ และแบบไม้ลูกฟักกระจก ลักษณะโครงสร้างและวัสดุตั้งกล่าวมักพบอยู่ในรูปแบบ ตึกแถวปูน สามชั้น และตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง สามชั้น

4.2 ความเปลี่ยนแปลงของเรือนร้านค้า

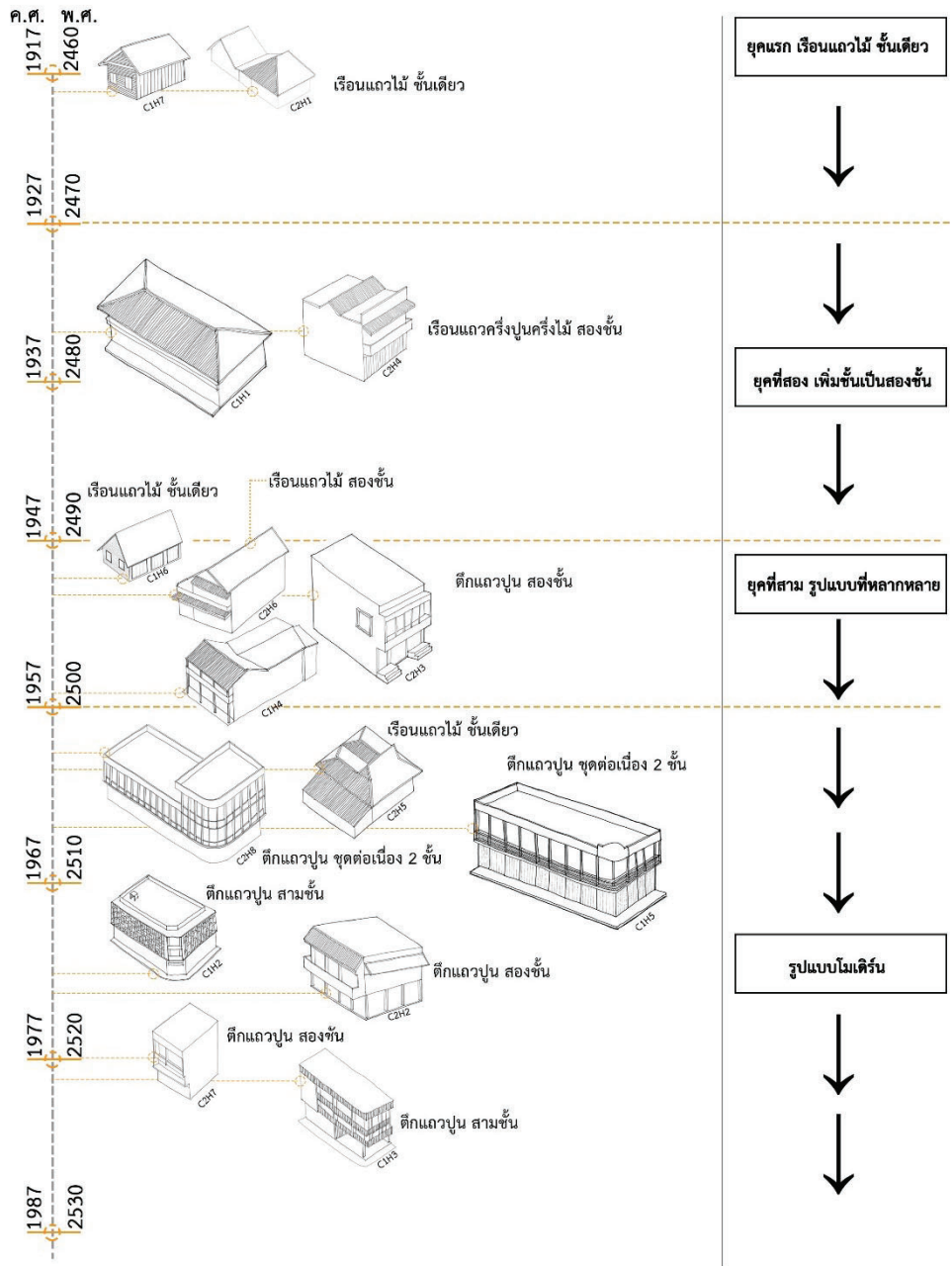
ผลวิเคราะห์ที่ตั้งภาพที่ 9 พบว่า พัฒนาการของรูปแบบเรือนร้านค้าในบริเวณย่านการค้าลำพูนและ ย่านการค้าป่าซางมีการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบเรือนร้านค้าอยู่ 3 ยุค มีรายละเอียดดังนี้

ยุคแรก คือ เรือนแถวไม้ ชั้นเดียวขนาดเล็ก สร้างในช่วงปี พ.ศ. 2464 เป็นการสร้างเรือนร้านค้าของ พ่อค้าเงี้ยวและจีนฮ่อ ที่เข้ามาทำการค้าขายในย่านการค้าลำพูน เป็นเรือนร้านค้ารูปแบบแรกที่มีอายุมากที่สุด

ยุคที่สอง คือ เรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ สองชั้น มีการเพิ่มจำนวนชั้นของเรือน จากชั้นเดียวเป็น สองชั้น สร้างในช่วงปี พ.ศ. 2479-2490 เป็นช่วงที่ย่านการค้าลำพูนป่าซางมีการเจริญเติบโตและการขยาย ตัวในทางการค้าขายเป็นอย่างมากจากการขนส่งสินค้าทางรถไฟและทางบก เป็นเรือนร้านค้าที่มีพัฒนาการ ต่อจากเรือนแถวไม้ ชั้นเดียว

ยุคที่สาม ในช่วงปี พ.ศ. 2490-2500 เรือนร้านค้าเริ่มมีความหลากหลายทาง รูปแบบ วัสดุที่เพิ่มเติม มากขึ้น มีทั้งเรือนแถวไม้ ชั้นเดียว เรือนแถวไม้ สองชั้น และตึกแถว สองชั้น มีการผลิตซ้ำของรูปแบบดั้งเดิม ช่วงต้นของยุคที่สามเป็นรูปแบบโคโลเนียล (colonial) ความหลากหลายทางรูปทรงทำให้เป็นรูปแบบอาคาร มีพัฒนาการเป็นรูปทรงโมเดิร์น

รูปแบบโมเดิร์น เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2500-2521 เป็นรูปแบบอาคารพาณิชย์ที่มีพัฒนาการ ต่อจากยุคที่สาม เป็นอาคารที่ผลิตซ้ำจากยุคที่สองและยุคที่สามพัฒนารูปแบบเป็นตึกแถว สามชั้น ตึกแถวชุด ต่อเนื่อง สองชั้นและตึกแถวชุดต่อเนื่อง สามชั้น มีขนาดสัดส่วนที่ใหญ่ขึ้นโครงสร้างเป็นสากลมมากขึ้น เป็นการ เปลี่ยนแปลงของรูปแบบเรือนค้าที่แสดงให้เห็นถึงพลวัตเชิงเวลาในรูปแบบพัฒนาการเรือนร้านค้าในจังหวัด

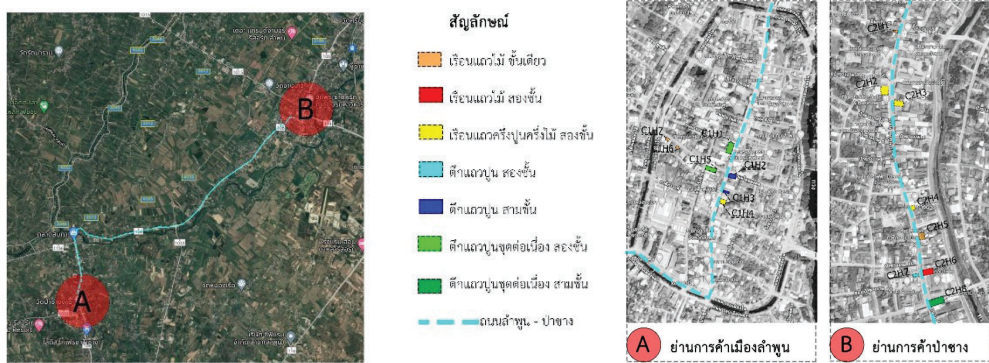

ภาพที่ 9 พัฒนาการเรือนร้านค้า

จากการเชื่อมโยงข้อมูลบทวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ จากภาพที่ 10 เป็นการอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงสถานที่ประกอบด้วย 2 พื้นที่ด้วยกัน

พื้นที่เมืองเก่าลำพูน (A) เป็นจุดศูนย์กลางในการพบปะแลกเปลี่ยนสินค้าในสมัยนครหริภุญไชยมาจนถึงสมัยราชวงศ์มังราย และสมัยเจ้าเจ็ดตน เป็นพื้นที่ดั้งเดิมที่ใช้แลกเปลี่ยนสินค้าพื้นที่ค้าขายทางบกจากชาวไตลื้อเมืองยอง ชาวจีน ชาวไทใหญ่ ชาวพม่า และชาวตองสู่อ จึงทำให้เมืองเก่าลำพูนมีเรือนร้านค้าเก่า และใหม่อยู่ในเขตเมืองเก่า (ดังภาพที่ 10)

พื้นที่ป่าซาง (B) เป็นย่านการค้าที่สำคัญบนเส้นทางการค้าในยุคนครหริภุญไชยมาจนถึงสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน เป็นพื้นที่ค้าขายของชาวจีน ไทใหญ่ ลินค้าที่นิยมคือการผลิตผ้าและผ้าในแถบป่าซาง ปัจจุบันป่าซางยังคงประกอบธุรกิจอาชีพการค้า และมีผู้คนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้ในพื้นที่ย่านการค้าป่าซางเป็นพื้นที่ที่มีเรือนร้านค้าเก่า และใหม่อยู่จำนวนมาก พบเรือนร้านค้ากระจายตัวอยู่บริเวณย่านการค้าป่าซาง (ดังภาพที่ 10)

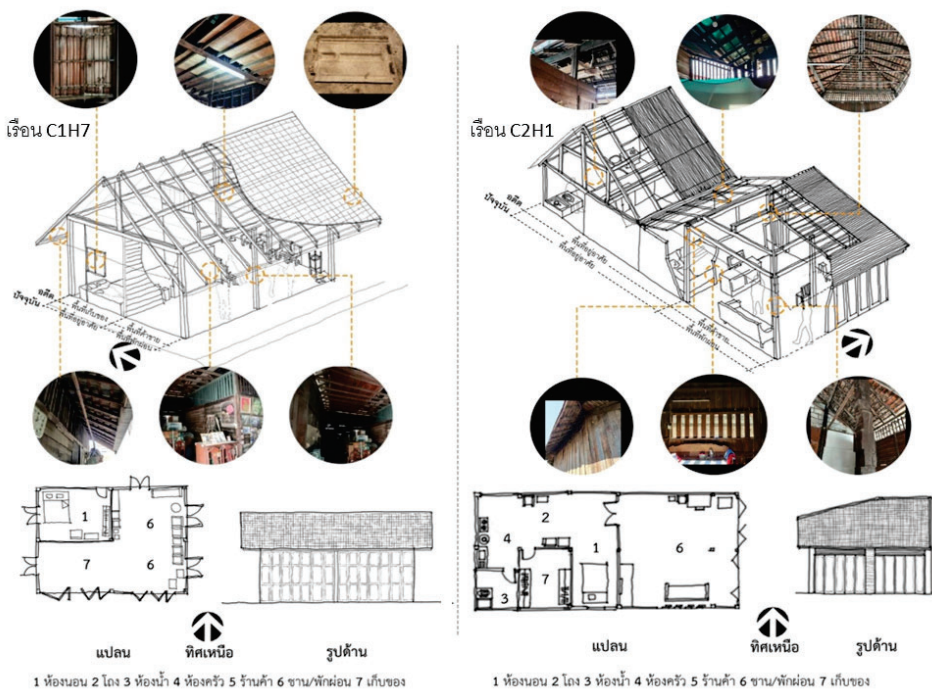
ภาพที่ 10 การกระจายตัวของเรือนร้านค้าในย่านการค้า (A) ย่านการค้าเมืองลำพูน และ(B) ย่านการค้าป่าซาง

เมื่อนำพื้นที่ทั้งสองมาเปรียบเทียบกันจะเห็นได้ว่า เมืองลำพูนที่เป็นย่านการค้าที่เก่าแก่กว่า กลับพบเรือนร้านค้าที่ใหม่กว่า เนื่องจาก ย่านการค้าเมืองลำพูนมีการพัฒนาในเชิงรูปเศรษฐกิจรูปแบบการใช้งานเพื่อการพาณิชย์ที่ร่วมสมัยมากกว่า ในเนื้อเมืองที่เก่ากว่าแต่วิถีชีวิตที่ยังคงดำรงอยู่สถาปัตยกรรม จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ทำให้เกิดเรือนที่มีลักษณะใหม่กว่าทั้ง ๆ ที่เป็นพื้นที่ย่านการค้าดั้งเดิม แต่ในขณะที่ย่านการค้าป่าซางเป็นย่านที่อยู่ในพื้นที่พัฒนาการยุคหลัง เรือนร้านค้ากลับมีการชะลอการใช้งาน เนื่องจากเมืองมีพัฒนาการเชิงเศรษฐกิจที่ช้ากว่าเรือนร้านค้าที่พบกลับมีลักษณะเก่ากว่าในพื้นที่เมืองลำพูน พื้นที่ดั้งเดิมที่มีการพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนเกิดเรือนร้านค้าที่มีลักษณะใหม่ แต่ในพื้นที่ที่ใหม่กว่านั้น พบลักษณะที่เก่ากว่าเพราะความเจริญในด้านเศรษฐกิจที่ด้อยกว่า

การรับรู้ถึงรูปแบบการเปลี่ยนแปลงเชิงเวลาและรูปแบบการเปลี่ยนแปลงเชิงสถานที่ จึงเป็นข้อมูล ที่นำมาสู่การวิเคราะห์รูปแบบการเปลี่ยนแปลงระหว่างพื้นที่อยู่อาศัยกับพื้นที่ขาย โดยใช้วิธีการเลือกหาเรือน ร้านค้าที่มีอายุมากที่สุดของทั้งสองย่านนำมาวิเคราะห์หาปัจจัยที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงระหว่างการใช้พื้นที่ อยู่อาศัยกับพื้นที่ค้าขายจากอดีตสู่ปัจจุบัน พบเรือนกรณีตัวอย่าง 2 รูปแบบดังนี้

1) เรือนเดี่ยว (เรือนรหัส C1H7) เรือนเดี่ยวมีรูปแบบการใช้งานที่ไม่ซับซ้อนถูกออกแบบผังให้แยก ออกจากตัวเรือนที่พักอาศัยหลัก มีพื้นที่ค้าขายอยู่ด้านหน้าขนานกับแนวถนน ปัจจุบันถูกปรับเปลี่ยนพื้นที่ ให้เป็นพื้นที่พักผ่อนและรับแขก ในส่วนของพื้นที่เก็บของในอดีตกลับถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่พักผ่อนหรือ เป็นห้องนอน (ดังภาพที่ 11)

2) เรือนที่มีความซับซ้อนของพื้นที่ใช้งาน (เรือนรหัส C2H1) มีรูปแบบผังเป็นแนวลึก เรือนร้านค้า ขนาดเล็กที่ถูกออกแบบให้เป็นพื้นที่ค้าขายและพื้นที่อาศัยอยู่ในหลังเดียว ในอดีตมีการแบ่งโซนให้พื้นที่ ด้านหน้าของเรือนเป็นพื้นที่ค้าขาย (หมายเลข 6) โดยมีพื้นที่ด้านหลังเป็นส่วนพื้นที่อยู่อาศัย (หมายเลข 1, 2, 3, 4, 7) ปัจจุบันพื้นที่ร้านค้าถูกปรับเปลี่ยนพื้นที่ให้เป็นพื้นที่พักผ่อนและรับแขก และในส่วนของพื้นที่ อยู่อาศัยยังคงไว้เช่นเดิม (ดังภาพที่ 11)

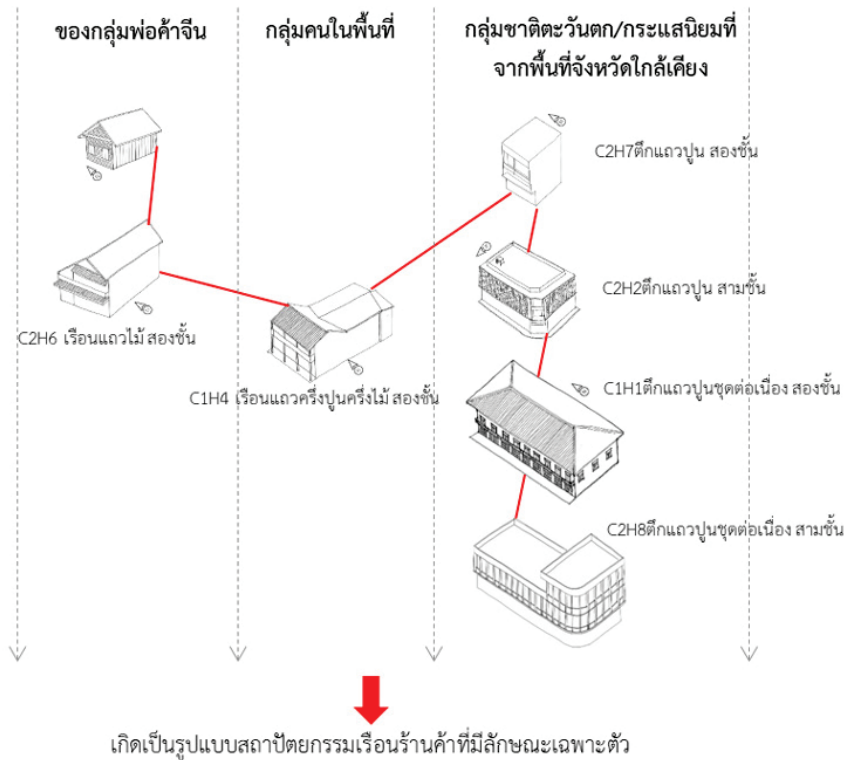

ภาพที่ 11 รูปแบบการใช้งานของเรือนร้านค้า เรือนเดี่ยว (ด้านซ้าย) เรือนที่มีความซับซ้อนของพื้นที่ใช้งาน (ด้านขวา)

เมื่อนำเรือนร้านค้าทั้งสองรูปแบบมาวิเคราะห์จะเห็นได้ว่า เรือนร้านค้ายุคแรกทั้งสองรูปแบบในอดีตมีรูปแบบการใช้งานเพื่อประกอบการพาณิชย์ในรูปแบบที่ใกล้เคียงกัน ต่างกันเพียงเรือนเดียวจะถูกแยกพื้นที่ค้าขายแยกออกจากเรือนอาศัยหลัก แต่เรือนที่มีพื้นที่ซับซ้อนจะมีพื้นที่ร้านค้าและพักอาศัยอยู่ในหลังเดียวกัน และมีพื้นที่ใช้สอยที่มากกว่าเรือนเดี่ยว ในปัจจุบันกิจกรรมการค้าเสื่อมลงไม่มีผู้สืบทอดธุรกิจเรือนร้านค้าจึงถูกปรับเปลี่ยนพื้นที่ส่วนใหญ่ให้เป็นพื้นที่อยู่อาศัย ทำให้เรือนร้านค้ารูปแบบดั้งเดิมของทั้งสองรูปแบบมีแนวโน้มพื้นที่ค้าขายลดลง ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่อยู่อาศัย

บทสรุป

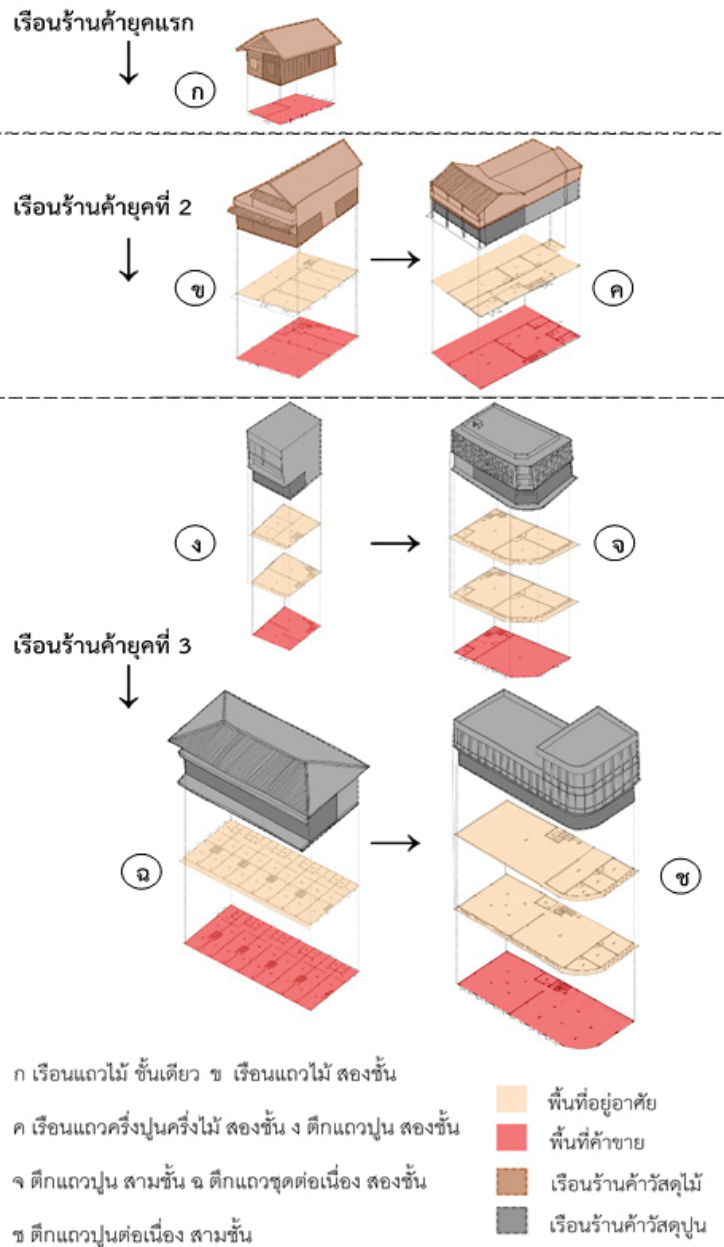
การแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งนำมาสู่การเกิดตลาดและพัฒนาต่อมากลายเป็นชุมชน ที่ล้อมรอบด้วยสถาปัตยกรรมเพื่อการพาณิชย์เรียกว่า เรือนร้านค้า การยอมรับวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่เข้ามาในพื้นที่ เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาผสมผสานการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ พัฒนาการรูปแบบนำไปสู่การผลิตซ้ำจากยุคสู่ยุคเกิดเรือนร้านค้าที่หลากหลายในรูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนร้านค้าในลำพูน จากการศึกษาพบว่า รูปแบบเรือนร้านค้าลำพูนเกิดจากเทคนิคการก่อสร้างของกลุ่มพ่อค้าจีน กลุ่มคนในพื้นที่ กลุ่มชาติตะวันตก และกระแสนิยมจากพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดเรือนร้านค้าผ่านมาเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างช้า ๆ ค่อยเป็นค่อยไป ผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตจากอดีตสู่ปัจจุบันจนเกิดเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนร้านค้าที่มีลักษณะเฉพาะตัว พบรูปแบบเรือนร้านค้า 4 รูปแบบ คือ (1) เรือนแถวไม้ ชั้นเดียวและสองชั้น (2) เรือนแถวครึ่งปูนครึ่งไม้ สองชั้น (3) ตึกแถวปูน สองชั้นและสามชั้น และ (4) ตึกแถวปูนชุดต่อเนื่อง สองชั้นและสามชั้น (ดังภาพที่ 12)

ภาพที่ 12 พัฒนาการเรือนร้านค้าในจังหวัดลำพูน

โดยพบข้อแตกต่างเรือนที่บ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะเรือนได้ 3 ประการ คือ

1. ขนาดและสัดส่วนเรือน ด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจของลำพูนที่เป็นเมืองขนาดเล็กเป็นเหมือนทางผ่านของการลำเลียงสินค้าจากกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ ลำพูนจึงมีการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ช้ากว่าเชียงใหม่ ส่งผลให้การสร้างเรือนยุคแรกไม่นิยมสร้างเรือนขนาดใหญ่ เมื่อถูกนำไปเปรียบเทียบกับเรือนร้านค้าในพื้นที่เชียงใหม่และเรือนร้านค้าพื้นที่อื่น ๆ ในการทบทวนวรรณกรรม
2. ลักษณะผังพื้นที่และที่ว่าง เรือนร้านค้าลำพูนนิยมสร้างพื้นที่ค้าขายและพื้นที่อยู่อาศัยรวมกันภายในหลังเดียว ส่วนเรือนในวรรณกรรมนั้นจะมีการแยกพื้นที่ระหว่างพื้นที่ค้าขายกับพื้นที่อยู่อาศัยอย่างชัดเจนโดยมีพื้นที่ลานบ้าน (courtyard) เป็นเหมือนทางเชื่อมระหว่างพื้นที่ เป็นการใช้พื้นที่ที่ซับซ้อนกว่าเรือนลำพูน
3. วัสดุการตกแต่ง เมื่อเทียบกับเรือนร้านค้าจากพื้นที่ใกล้เคียงและเรือนร้านค้าในการทบทวนวรรณกรรมจะเห็นได้ว่า เรือนลำพูนนั้นจะมีลักษณะการตกแต่งที่ค่อนข้างน้อยกว่ามีความเรียบง่ายในการตกแต่ง ลักษณะเฉพาะดังกล่าวเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่นำไปสู่รูปแบบที่หลากหลายเกิดเรือนร้านค้าที่ผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตจากอดีตสู่ปัจจุบัน เกิดเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนร้านค้าที่มีลักษณะเฉพาะ เรียกว่า รูปแบบเรือนร้านค้าในจังหวัดลำพูน เป็นรูปแบบล้านนาที่มีความเรียบง่ายภายใต้อิทธิพลที่มาจากกลุ่มคนจีนและกลุ่มชาติตะวันตก (Chumsaeng, 2011; Rakphan & Oranratmanee, 2014; Wongpradit & Kerdsiri, 2018) (ดังภาพที่ 13)

ภาพที่ 13 ลักษณะเฉพาะของเรือนร้านค้าในจังหวัดลำพูน

ผลการศึกษา สอดคล้องกับวรรณกรรมที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเรือนร้านค้า อาทิ งานวิจัยของ Chumsaeng(2011), Liaorungruang(2001), Panin&Jirathatsanakun(2001), Wongpradit&Kerdsiri(2018) และ Rakphan &Oranratmanee(2014) พบว่า การรับรู้และเข้าใจถึงรูปแบบเรือนร้านค้าในทบทวนวรรณกรรม เป็นส่วนหนึ่งในการนำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเป็นลักษณะเฉพาะทั้ง 3 ประเด็น คือ ทำให้รับรู้ถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบเรือนร้านค้า และอภิปรายได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของช่วงเวลาลำพูนเกิดจากปัจจัย ที่มาจากการย้ายถิ่นฐาน การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมภูมิปัญญา และแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ ดังที่ Panin (2008) กล่าวว่า ความรู้ที่สั่งสมเข้ากับประสบการณ์และการปรับตัวของสภาพแวดล้อมของสถานที่ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงสถานที่ ย่านการค้าเจริญเติบโตช้าและเร็ว เมื่อเปรียบเทียบระหว่างย่านการค้าเก่ากับย่าน การค้าใหม่ ย่อมเกิดผลกระทบโดยตรงกับพื้นที่ย่านการค้าที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจไม่เท่ากัน จะเห็นได้ว่า เมืองลำพูนที่เป็นย่านการค้าที่เก่ากว่า แต่กลับพบเรือนร้านค้าที่ใหม่กว่า เนื่องจากการพัฒนาในเชิงรูปแบบ ของเศรษฐกิจที่ร่วมสมัยมากกว่า ในเนื้อเมืองที่เก่ากว่าแต่วิถีชีวิตที่ยังคงดำรงอยู่สถาปัตยกรรมจึงเกิดการ เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ทำให้เกิดเรือนร้านค้าที่ใหม่กว่าทั้ง ๆ ที่เป็นพื้นที่ย่านการค้าดั้งเดิม ในขณะที่ย่านการค้า ป่าซางเป็นย่านการค้าในยุคหลัง เรือนร้านค้าที่สร้างกลับมีการชะลอการใช้งานเนื่องจากเมืองมีพัฒนาการเชิง รูปแบบของเศรษฐกิจที่ช้ากว่า เรือนร้านค้าที่พบจึงมีลักษณะเก่าดั้งเดิมกว่าในพื้นที่เมืองลำพูน การเจริญเติบโต ในรูปแบบของเศรษฐกิจยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระหว่างการใช้พื้นที่เรือนร้านค้าดั้งเดิม การใช้พื้นที่ในอดีต แต่เดิมที่เคยเป็นส่วนพื้นที่ค้าขาย ปัจจุบันถูกเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่อยู่อาศัยทั้งหมด ทำให้เรือนร้านค้าดั้งเดิม ของทั้งสองย่านการค้าเก่ามีแนวโน้มพื้นที่ค้าขายลดลง และส่วนใหญ่จะถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่อยู่อาศัย

เอกสารอ้างอิง

- Chumsaeng, T. (2011). *Naeo khit karn okbaep sathapattayakam yarn thanon Charoen Rat* (In Thai) [Architectural design concept of Charoen Rat road]. N.P.: Chiang Mai Lock in design work.
- Kramrangsee, S. & Tansukanun, P (2021). Khwam rengduan nai kran anurak sathapattayakam thi mi khunkha bon thanon sailak nai mueang kao Lamphun. (In Thai) [The conservation urgency of the valuable architecture on the Lamphun old town's main streets]. *Journal of Environment Design*, 8(2), 5-7.
- Liaorungruang, W. (2001). *Sathapattayakam lamphun*. (In Thai) [Lamphun architecture]. N.P.: Chiang Mai University.
- Mahathanabol, W. (2021). *Chak Chin phonthale thueng chao Chin opphayop mai*. (In Thai) [From overseas Chinese to new Chinese immigrants]. Bangkok: Matichon.

- Nawilaicharoen, E. (1921). **Mong yon prawattisat karn opphayop yai thin khong chao Chin phon thale.** (In Thai) [Looking back on history migration of Chinese people out of the sea]. Retrieved April 1, 2021, from <https://www.blockdit.com/posts/6120ef3dd066230e903772f3>.
- Panin, O & Jirathatsanakun, S. (2001). Ruean khakhai phuen thin nai chumchon mueang. (In Thai) [Vernacular shop buildings in towns]. **Journal of the Faculty of Architecture Silpakorn University**, 18, 44-45.
- Wongpradit, P. & Kerdsiri, K. (2018). Panya sansang hongthaeo kran kha changwat Trang. (In Thai) [Panyasan creates a commercial shophouse in Trang province]. **Journal of the Faculty of Architecture King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang**, 15(2), 71-89.
- Ratanaphakdi, O. & Klinbupha, W. (2007). Phuminam khong muban nai changwat Lamphun. (In Thai) [Geography of villages in Lamphun province]. **Journal of Human Sciences**, 17(1), 74-78.
- Rakphan, K. & Oranratmanee, R. (2014). Karn damrong yu khong yarn talad nai phonlawat khwam plian plaeng khong mueang Chiang Mai. (In Thai) [The existence of Kad Luang area in the changing dynamics of Chiang Mai]. **Journal of Mekong Societies**, 10(2), 199-211.
- Oranratmanee, R. (2017). Phonlawat sathapattayakam phuen thin khong klum chattiphan korani sueksa klum Tai Yai nai amphoe Khun Yuam changwat Mae Hong Son lae klum Karen nai phuenthi phakphing chuakhrao, Mae La, changwat Tak. (In Thai) [Dynamic vernacular architecture of ethnic groups case study of the Tai Yai group in Khun Yuam district Mae Hong Son province and Karen groups in the shelter area temporarily, Mae La, Tak province]. **Journal of Creative Environment Faculty of Architecture Khon Kaen University**, 16(1), 2-3.
- Panin, O., et al. (2008). **Ruen phuen thin Thai-Tai.** (In Thai) [Thai-Tai vernacular house]. Bangkok: The Thailand Research Fund.